

כבוד ועונג שבת (שיעור 1)**תוספת שבת**

שיעור מספר 27

אנו פותחים סדרת שיעורים קצרה שתעסוק במצוות כבוד ועונג שבת. שיעור זה יעסוק בחיוב להוסיף על זמן השבת מעבר ליום השביעי. על ידי הקדמת בוא השבת בכניסתה, ואיחור הוצאתה בצאתה, אנו מכבדים את השבת ומגלים לה את חיבתנו, כאורח יקר שאנו יוצאים לקראתו בבואו, ומלווים אותו בצאתו. בשיעור זה נלמד את המקורות של מצווה זו וכיצד מיישמים אותה הלכה למעשה.

א. מקור ותוקף חיוב תוספת שבת

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים מהו המקור לחיוב תוספת מחול על קודש -

תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף ט עמוד א

דמוסיפין מחול על קדש מנלן? דתניא: בחריש ובקציר תשבת, רבי עקיבא אומר: אינו צריך לומר חריש וקציר של שביעית - שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וגו'. אלא: חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית, וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית. ... ורבי ישמעאל (שדורש את הפסוק "בחריש ובקציר תשבות" לעניין אחר), מוסיפין מחול על קדש מנא ליה? - נפקא ליה מדתניא: ועניתם את נפשתיכם בתשעה, יכול בתשעה? תלמוד לומר בערב - אי בערב יכול משתחשך? תלמוד לומר בתשעה. הא כיצד? מתחיל ומתענה מבעוד יום. מלמד שמוסיפין מחול על קדש. אין לי אלא בכניסתו, ביציאתו מנין? תלמוד לומר מערב עד ערב. אין לי אלא יום הכפורים, שבתות מנין? תלמוד לומר תשבתו. ימים טובים מנין? - תלמוד לומר שבתכם. הא כיצד? כל מקום שיש בו שבות - מוסיפין מחול על קדש.

מדברי רבי עקיבא לא ברור אם חיוב התוספת חל רק על שבת הארץ-השמיטה. לעומתו רבי ישמעאל דרש מהפסוק שכשם שיש חיוב להתחיל את עינויי יום הכיפורים מבעוד יום, ולהמשיך אותם גם אחרי סוף היום, כך יש חיוב להוסיף מחול על קודש בשבתות וימים טובים. בעלי התוספות למדו שהתנאים מסכימים שחיוב תוספת שבת וימים טובים היא מדאורייתא -

תוספות מסכת ראש השנה דף ט עמוד א

רבי עקיבא הוה יליף כולהו משביעית - שבת ויום טוב ויום הכיפורים, דכולהו מודו דתוספת יום הכיפורים דאורייתא

הרי"ף (יומא דף ב ע"ב) ציטט את דברי רבי ישמעאל במלואם. לאור זאת פסק הרא"ש -

רא"ש מסכת ברכות פרק ד סימן ו

תוספת שבת ויום הכיפורים וימים טובים דקיימא לן שהוא מן התורה

אך היו ראשונים שפסקו אחרת -

בית הבחירה למאירי מסכת ראש השנה דף ט עמוד א

תוספת זה יראה שאינו אלא מדברי סופרים, וקראי אסמכתא בעלמא. ויש חולקים ממה שאמרו (ביצה דף ל' ע"א) "תוספת יום הכפורים דאורייתא". ואין הכרח בכך, וכבר מצינו בהרבה מקומות בתלמוד שקורא דברי סופרים "דאורייתא" כשהוא דבר שיש לעיקר שלו סרך מן התורה, אף על פי שאין אותו ענין מן התורה ... וכן המחברים כולם לא הביאוה בכלל מצות עשה.

המאירי פסק כראשונים הסוברים שתוספת שבת היא מדברי סופרים.

❖ הרחבות - עיון נוסף בשיטת המאירי בתוספת שבת

(אחת מראיותיו היא מכך ש'המחברים' (ראשונים אחרים) לא מנו את תוספת השבת כמצווה. האם תוספת שבת היא מצווה? נחזור לכך בהמשך).

התוספות היחידה שפסק הרמב"ם היא החיוב להתחיל את עינויי יום הכיפורים מבעוד יום -

רמב"ם הלכות שביתת עשור פרק א הלכה ו

צריך להוסיף מחול על הקדש בכניסתו וביציאתו שנאמר (ויקרא כ"ג) ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב, כלומר התחיל לצום ולהתענות מערב תשעה הסמוך לעשירי, וכן ביציאה שוהה בעינוי מעט מלילי אחד עשר סמוך לעשירי שנאמר מערב עד ערב תשבתו שבתכם.

הרמב"ם פסק שיש להתחיל את עינוי יום הכיפורים מבעוד יום. הוא לא הזכיר חיוב שביתה ממלאכה בתוספת יום הכיפורים, ולא הזכיר חיוב תוספת בשבת וביום טוב כלל! היו שהסיקו מכך שלפי הרמב"ם אין חיוב תוספת שבת –

מגיד משנה הלכות שביתת עשור פרק א הלכה ו

מדברי רבינו נראה שאין תוספת דבר תורה אלא בעינוי, אבל לא בעשיית מלאכה, לא ביום הכיפורים ולא בשבתות. וזהו שכתב מתחיל לצום ולהתענות וזהו שלא נזכר בדבריו בהלכות שבת תוספת כלל מן התורה.

המגיד משנה כתב שאין תוספת "דבר תורה". קצת משמע שהוא סובר שהרמב"ם מודה למאירי שיש תוספת מדרבנן! אך הבית יוסף הסביר שלא זו הכוונה –

בית יוסף אורח חיים סימן רסא (אות א)

ומשמע לי ד"דבר תורה" שכתב – לאו דוקא, דמדרבנן נמי לית ליה תוספת, דאם לא כן לא היה לו להשמיטו!

הבית יוסף הסביר שאילו היה חיוב דרבנן לפי הרמב"ם, הרמב"ם היה מזכיר את החובה, גם אם היא מדרבנן! מכאן הסיק הבית יוסף שלפי הרמב"ם אין כלל חיוב בתוספת שבת ויום טוב. הלבוש לא למד את הרמב"ם כך. על כן כתב על הרמב"ם והטור –

לבוש אורח חיים סימן רסא סעיף ד

ותוספת זה הוא דרבנן

וכדבריו הכריע בביאור הלכה –

ביאור הלכה סימן רסא ד"ה *י"א שצריך

דע עוד דמדרבנן אפילו להרמב"ם מצוה להוסיף מעט מחול על הקודש

האליה רבה העיר על שיטה זו –

אליה רבה סימן רסא ס"ק (יב)

הב"י לא כתב כן, אלא מאן דלא ס"ל תוספת שבת דאורייתא ס"ל דגם מדרבנן ליכא

האליה רבה הסיק כבית יוסף, שלפי הרמב"ם אין חיוב בתוספת שבת, לא מדאורייתא ולא מדרבנן.

הרדב"ז חלק על כל מפרשי הרמב"ם הנ"ל –

שו"ת רדב"ז חלק ה ללשונות הרמב"ם סימן קיג (אלף תפנ)

ואני בעיני אומר שאין זה הכרח לשווי פלוגתא בין הפוסקים. ומה שלא כתבו אותו בהלכות שבת – משום שהתלמוד קבע אותה לענין יום הכיפורים, וכל שכן לענין שבת שזה בכרת וזה במיתה בידי אדם

הרדב"ז כתב שלא מוכח שהרמב"ם סובר שאין תוספת שבת מדאורייתא. יתכן והרמב"ם כתב את ההלכה בהקשר בו ההלכה נלמדה, תוספת יום הכיפורים. לכן לא ראה צורך לפרט זאת לגבי שבת, מכיוון שהשבת חמורה מיום הכיפורים. אם יש תוספת ביום הכיפורים, קל וחומר שיש חיוב תוספת גם בשבת (האם ניתן לדרוש את הקל וחומר הזה גם על כל ימים טובים? וכן עיסוק בשיטות נוספות בדעת הרמב"ם מובאים בהרחבות).

❖ הרחבות – עיון נוסף בשיטת הרמב"ם בתוספת שבת

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רסא סעיף ב

יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש

אליה רבה סימן רסא ס"ק (יב)

נ"ל הלכה למעשה שהוא דאורייתא, כרי"ף ורא"ש ומגיד משנה, כי ראיתי כן בהלכות גדולות וראב"ן ורבינו ירוחם ורי"ן וספר יראים וסמ"ג וסמ"ק, ודאי דעת הרמב"ם וטור הם בטלין לגבי כל הנך גדולים. ותו ... שגם הרמב"ם וטור אפשר מודים, ואם כן לכולי עלמא דאורייתא

האליה רבה הכריע שתוספת שבת היא דין מדאורייתא, מכיוון שזו דעת רוב הראשונים, וכן יתכן שהרמב"ם והטור לא חולקים עליהם (כפי שהסביר הרדב"ז).

לסיכום:

- במסכת ראש השנה (דף ט) חלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא מהו מקור החיוב להוסיף מהחול על הקודש. הראשונים חלקו אם הלכה זו התקבלה, ומהו תוקפה – לפי הרי"ף, הרא"ש, תוספות ועוד ראשונים רבים – תוספת מחול על קודש, בכל השבתות והחגים, היא מצווה דאורייתא. וכך נראה שפסקו בשו"ע, אליה רבה ופוסקים נוספים רבים (בהמשך השיעור נלמד שיש השלכות נוספות לפסיקה זו).
- לפי המאירי – כל דיני תוספת מחול על קודש הם דרבנן בלבד. בשיטת הרמב"ם למדנו שלוש דעות –
- א. מ"מ, בית יוסף – לפי הרמב"ם אין חיוב תוספת שבת כלל.
 - ב. לבוש, ביאור הלכה – לפי הרמב"ם תוספת שבת היא מדרבנן.
 - ג. רדב"ז (ויתכן שגם אליה רבה) – לפי הרמב"ם תוספת שבת מדאורייתא.

ב. הזמן הראוי לתוספת שבת

כמה זמן יש להוסיף

תלמוד בבלי מסכת ביצה דף ל עמוד א

הנח להם לישראל, מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. והני מילי - בדרבנן, אבל בדאורייתא - לא. ולא היא, לא שנה בדאורייתא ולא שנה בדרבנן לא אמרינן להו ולא מידי, דהא תוספת יום הכפורים דאורייתא הוא, ואכלי ושתו עד שחשכה ולא אמרינן להו ולא מידי.

רש"י מסכת ביצה דף ל עמוד א

הנח להם - בדבר שהרגילו בו, ולא יחזרו בהם מוטב שיעשו שוגגין ואל יעשו מזידין - לעבור כשידעו ולא יניחו בכך והני מילי - דהנח להם לישראל בדרבנן - היכא דארגילו למעבר אדרבנן ואכלי ושתו עד שחשכה - גרס, ולא גרס משחשכה.

(מקור זה הובא במאירי לעיל, כראיה לכך שתוספת יום הכיפורים ודאי דאורייתא). הגמרא מספרת שהיו אנשים שהיו רגילים לעבור על החיוב להוסיף על יום הכיפורים. איך עוברים על החיוב הזה? רש"י הדגיש שהאכילה המזכרת נעשתה עד החשיכה, ולא אחריה, חס ושלום. אך ודאי שהחל מבין השמשות צריך להסתפק שמא כבר התחיל היום הבא!

תוספות מסכת ביצה דף ל עמוד א

משמע דיש שיעור לתוספת יום הכיפורים, מדהצריך להפסיק מבעוד יום, דהא ודאי לא היו אוכלים ממש עד חשכה, דעבדי איסורא מדאורייתא! ואף על פי כן קאמר 'מוטב שיהיו ישראל שוגגין ואל יהיו מזידין! ובפירוש התוספת לא הוברר השעור, ולכך יש לזהר ולהפסיק מבעוד יום.

אין אפשרות מעשית לדייק ולאכול ממש עד רגע לפני תחילת בין השמשות. בהנחה שהם הפסיקו לאכול לפני הזמן בו יש ספק שמא יום הכיפורים כבר התחיל, צריך ביאור כיצד ניתן לקבוע שהם לא קיימו את דין תוספת יום הכיפורים, הלוא רגע אחד לפני בין השמשות ודאי הוסיפו! בעלי התוספות הסיקו מכך שודאי שיש שיעור מסוים לתוספת. אך אנו לא יודעים מהו.

מצד שני, בעלי התוספות במקום אחר הסיקו להיפך. בגמרא פסחים (דף נד ע"ב), תוך כדי הדיון, הסוגיה אומרת שבין השמשות של יום הכיפור אסור כיומו. תוספות הקשו –

תוספות מסכת ראש השנה דף ט עמוד א

ואמאי, הא אפילו ודאי יום סמוך לחשיכה אסור... משום תוספת! ושמה משום דסגי בתוספת משהו, נקיט הכי.

מדוע הגמרא מתייחסת לאיסור של בין השמשות כחידוש, כאשר מוטל על האדם להוסיף זמן עוד קודם לכן? מכאן מסיקים בעלי התוספות שזמן התוספת הוא כלשהו, ולכן אין משמעות להתייחסות לאיסור שמתחיל מבעוד יום.

אף רא"ם פסק שאין שיעור מוגדר לתוספת -

ספר יראים סימן רעד [דפוס ישן - קב]

מוסיפין מחול על הקודש. ותוספת – לא מצינו לה שיעור, אך קודם בין השמשות מעט.

וכן פסק בשולחן ערוך –

שולחן ערוך אורח חיים הלכות יום הכפורים סימן תרח סעיף א

צריך להוסיף מחול על הקודש, ותוספת זה אין לו שיעור

לפני שנביא את הגדרות הפוסקים לתוספת, יש להעיר על הזמן שממנו יש להוסיף על השבת – נחלקו הראשונים בהגדרה ההלכתית של המעבר מיום אחד לבא אחריו, מהי השקיעה ומהו צאת הכוכבים מבחינת ההלכה. זו מחלוקת מסובכת ומורכבת החורגת ממה ששיעור זה יכול להכיל (תקציר של עיקר המחלוקת ושורשה תמצאו בהרחבות).

❖ הרחבות – מחלוקת הראשונים לגבי זמני בין השמשות וצאת הכוכבים

לצורך השיעור אנו מניחים שמזמן השקיעה הנראית לעין קיים יש כבר ספק אם השבת התחילה. הראשונים עמדו על כך שמרגע שיש ספק, הפרישה היא מפני הספק, ולא מפני חיוב התוספת. ממילא בכדי לקיים את מצוות התוספת, יש להוסיף עוד זמן לפני השקיעה –

תורת האדם שער האבל - ענין אבלות ישנה (אות קה)

ובכאן הביא הענין לפרש דבר נעלם מדעת רבים, שהראשונים לא הרחיבו בפירושו, והוא זמן התוספת הזה שמוסיפין ביום הכפורים ובשבתות ובימים טובים מחול על הקדש, דודאי קודם בין השמשות הוא, דהא תוספת עשה, ובין השמשות ספק לעונש כרת ומיתה וחייב אשם תלוי, ובשני בין השמשות חייב חטאת קבועה! אלא קודם בין השמשות הוא, ושיעור בין השמשות איפליגו עליה אמוראי בפרק במה מדליקין (ל"ד ב'), ומסקנא משתשקע החמה הוי בין השמשות עד צאת הכוכבים, ואם כן התוספת הזה קודם שקיעת החמה הוא¹

לפי רוב השיטות, זמן בין השמשות מתחיל בשקיעה הנראית לעינינו, כ-18 דקות לפני צאת הכוכבים. לכן כתבו הפוסקים –

חיי אדם חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים) כלל ה סעיף א

בין השמשות עם תוספת שבת עולה כמעט לחצי שעה

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רסא ס"ק כב

לא סגי בהוספה כל שהוא אלא שצריך קצת יותר. ושיעור התוספת עם בין השמשות ביחד עולה כמעט חצי שעה

כלומר, רצוי להוסיף כעשר דקות לפני זמן בין השמשות, שהוא 18 דקות לפני צאת הכוכבים, כלומר כחצי שעה לפני צאת הכוכבים.

ברם, לפי היראים בין השמשות מתחיל 18 דקות לפני השקיעה, ולא 18 דקות לפני צאת הכוכבים –

ספר יראים סימן רעד [דפוס ישן - קב]נראה לי עיקר ד' משתשקע החמה' (שנאמר שאז מתחיל בין השמשות) הוא קודם שקיעת החמה

לכן המליצו הפוסקים –

משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רסא ס"ק כג

ומי שמחמיר על עצמו ופורש עצמו ממלאכה חצי שעה או על כל פנים שליש שעה קודם שקיעה אשרי לו, דהוא יוצא בזה ידי שיטת כל הראשונים (שער הציון שם –) ויוצא בזה מדינא גם התוספת שבת להרבה אחרונים

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשל"ט) פרק מו סעיף ד

זמן תוספת שבת ויום טוב הוא מעט לפני שקיעת החמה. וכדי לצאת ידי כל הדעות, מה טוב אם יקדים לקבל את השבת חצי שעה, או לפחות עשרים דקות, קודם השקיעה

יש לציין שהמשנה ברורה והשש"כ כתבו שאם יקדים את הדלקת הנרות עשרים דקות לפני השקיעה, יצא ידי חובת כל הדעות. לפי היראים זמן תחילת בין השמשות הוא 18 דקות לפני השקיעה. יוצא שלשיטתם שתי דקות מספיקות ומהוות זמן תוספת. למעשה לא כולם זוכים להקדים את השבת בדרך זו. אך זמן הדלקת הנרות נקבע בלוחות לפי החשבון הזה.

❖ הרחבות – בירור זמן הדלקת נרות לפי מנהג ירושלים**ממתי אפשר לקבל שבת?**

מצווה להוסיף מהחול על הקודש, ולהכניס את השבת טרם זמנה. מהו הזמן המוקדם ביותר בו ניתן לקבל שבת?

רא"ש מסכת ברכות פרק ד סימן ו

יכול לקבל עליו שבת מבעוד יום ובלבד מפלג המנחה ולמעלה

¹ בהרחבות הובאו המשך דברי הרמב"ן הזה, הסובר כ"ת, שזמן התוספת מתחיל אחרי השקיעה הנראית. אך החלק הראשון שהובא כאן מוסכם על הראשונים.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רסז סעיף ב

בפלג המנחה יכול להדליק ולקבל שבת בתפלת ערבית

משנה ברורה סימן רסז ס"ק ד

אבל קודם פלג המנחה אין יכול להדליק ולקבל שבת ואפילו אם בדיעבד התפלל תפלת שבת צריך לחזור ולהתפלל. ופלג המנחה יש אומרים שהוא שעה ורביע קודם הלילה, ויש אומרים שהוא שעה ורביע קודם השקיעה

חשוב להדגיש שדברי הפוסקים שהובאו כאן עוסקים בשאלה מאיזו שעה אפשר לקבל שבת ולהתפלל ערבית, אך לא מתייחסים לשאלה באלו תנאים מותר להתפלל ערבית מבעוד יום. דיון על כך מובא בהרחבות.

❖ הרחבות – תפילת ערבית לפני השקיעה

נסכם ונאמר של'פלג המנחה' "שני כובעים" שונים בהקשר זה –

1. ביחס להלכות תפילה – הרוצה להתפלל ערבית לפני השקיעה חייב להתפלל מנחה לפני פלג המנחה.

2. הזמן המוקדם ביותר לקבלת שבת הוא פלג המנחה.

יש קשר בין שני הדברים, אך אין ביניהם תלות – ניתן להתפלל מנחה לפני פלג המנחה, ולהכניס את השבת בתפילת ערבית דקות ספורות לפני השקיעה. וכן להיפך – ניתן להתפלל מנחה אחרי פלג המנחה, ולקבל שבת מיד, אלא שלא יוכל להתפלל ערבית עד אחרי השקיעה.

לסיכום:

מהמסופר במסכת ביצה (דף ל' ע"א) משמע שיש זמן מוגדר לתוספת מחול על הקודש.

בעלי התוספות למדו מכאן שיש זמן מינימלי שחובה להוסיף, אך העירו שלא ידוע מה שיעורו המדויק.

לעומתם היראים והשולחן ערוך פסקו שאין שיעור מוגדר לזמן התוספת.

בלא להיכנס באריכות למחלוקת הראשונים הגדולה אודות זמני שקיעה וצאת הכוכבים לפי ההלכה, נסביר בקיצור –

הדעה המקובלת היא שהשקיעה הנראית לעינינו, הקודמת לצאת הכוכבים בכ-18 דקות, היא השקיעה שממנה יש ספק אם היום הבא התחיל. הראשונים כתבו שבהכרח זמן התוספת צריך לקדום לזמן זה. לכן כתבו החיי אדם, המשנה ברורה ועוד פוסקים שיוסיף כחצי שעה לפני צאת הכוכבים (כעשר דקות לפני השקיעה).

לפי היראים זמן השקיעה היא 18 דקות לפני השקיעה הנראית לעינינו. לכן כתבו המשנה ברורה והש"כ שעדיף לפרוש כעשרים דקות לפני השקיעה הנראית לעינינו. זהו הזמן שמקובל בקהילות ישראל להדלקת הנרות.

ברא"ש, שולחן ערוך ומשנה ברורה מבואר שהזמן המוקדם ביותר לקבלת שבת הוא החל מפלג המנחה (שעה ורבע זמנית לפני השקיעה).

חשוב להעיר שזמן פלג המנחה משמעותי לשתי הלכות שונות –

1. מבחינת דיני תפילה – אי אפשר להתפלל ערבית מבעוד יום, אלא אם כן התפלל מנחה לפני פלג המנחה.

2. מבחינת הלכות תוספת שבת – הזמן המוקדם ביותר לתוספת שבת הוא פלג המנחה. לפני פלג המנחה אי אפשר להוסיף על השבת.

חשוב לציין שהנושאים הם שונים. המשמעות היא שניתן להתפלל מנחה קודם ובסמוך לפלג, ולקבל שבת חצי שעה אחרי הפלג, או בכל זמן אחר לפני השקיעה.

ג. גדר התוספת

מצווה להוסיף מהחול על הקודש. המשמעות היא שיש זמן שעדיין אינו שבת, מצווה עלינו למשוך את קדושת השבת שתחול עלינו גם בזמן זה. האם זה אומר שהיום הבא, שבת, התחיל? לשאלה זו יש מספר השלכות, נדון בחלק מהן.

א. קידוש וסעודת שבת

יש חיוב לקבל שבת ולשבות ממלאכה מבעוד יום, למרות שמציאותית עדיין לא החל היום הבא. האם ניתן גם לצאת ידי חובת מצוות היום בזמן הזה?

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כז עמוד ב

אמר רב נחמן אמר שמואל: מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס. והלכתא כוותיה

מדברי רב נחמן בשם שמואל משמע שניתן לקיים מצוות קידוש בזמן התוספת – בערב שבת אחרי שהתפלל ערבית מבעוד יום. בעלי התוספות תמחו על כך –

ספר אור זרוע חלק ב - הלכות ערב שבת סימן יז

הקשה ה"ר יעקב דקורביל הקדוש זצ"ל דהואיל שתוספת שבת וימים טובים לפנייהם דרבנן, מעתה האיך אנו מקדשים קידוש שבת ואוכלים מבעוד יום? ותו, דפי תפלת השחר אמר רב יהודה אמר שמואל: מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס ... מעתה איך נקדש ונסעוד סעודת שבת מבעוד יום שאינו שבת כי אם דרבנן ונצא ידי חובת קידוש וסעודת שבת גמורה שהיא דאורייתא? ... ונראה לי לפרש דלרבי ישמעאל תוספת שבת וימים טובים קראי ניהו (נלמדים מפסוקים) בין לפנייה בין לאחריה, כמו שמשמע ד'תשבתו שבתכם' מרבה בין לפנייה בין לאחריה ... תוספת שבת ויום הכיפורים דאורייתא, הלכך אתי שפיר שמתפלל של שבת בערב שבת, ואתו נמי שפיר שאנו מקדשים על הכוס ואוכלים סעודת שבת מבעוד יום, דהואיל וקבלה עליה – הויה ליה שבת דאורייתא.

האור זרוע, מבעלי התוספות, הביא את דברי רבותיו שפסקו שתוספת שבת היא דין מדאורייתא. לשיטתם השבת חלה מכל בחינה שהיא מעת שקיבל עליו את השבת.

מה יענו הסוברים שתוספת שבת מדרבנן, או שאין חיוב תוספת?

בכדי לענות על שאלה זו, עלינו לשים לב לכך שיש שתי משמעויות למושג של תוספת שבת - מכיוון שאנו מצווים לפרוש מעשיית מלאכה בזמן התוספת, איסור מלאכה חל בבוא זמן התוספת, בין אם קיבלנו עלינו את השבת בין אם לאו -

חיי אדם חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים) כלל ה סעיף ב

אף על גב דנוהגין שאין מקבלין שבת אלא במזמור שיר או בברכו, מכל מקום לא תלוי בזה, דאפילו לא יתפלל כלל, מכל מקום כיון שהוא ערך חצי שעה קודם הלילה, ממילא חל עליו שבת ואסור במלאכה אך ניתן לקבל את השבת מוקדם יותר, כפי שלמדנו לעיל. וכך הגדיר הרב וחנר -

שו"ת שבט הלוי חלק ד סימן כז

מן התורה – די בכל שהוא תוספת, ותוספת מיעוט זה אין צריך לקבל על עצמו בפירוש, כי החוב חל ממילא. אמנם כשרוצה לקבל יותר מזה – מקבלו בפה מלא, או בתפלה וכיו"ב, ונכלל בדין תוספת דאורייתא, בין ארוך בין קצר

המשמעות היא שהמושג 'תוספת שבת' משפיע הלכתית בשני מישורים -

1. חלות קדושת השבת מספר דקות לפני תחילת היום.
2. יכולתו של האדם לקבל עליו את קדושת השבת כבר מפלג המנחה.

כפי שכתב הרב וחנר (וכך הסכימו הפוסקים), איסור המלאכה בזמן תוספת שבת חל מאליו. הרוצה להקדים את קבלתה צריך לקבל עליו במפורש.

[יש לציין שמדברי החיי אדם ושבט הלוי עולה שאין חובה לעשות פעולה שמשמעותה קבלת תוספת השבת, אלא האדם מחויב לשבות ממלאכה בזמן זה. רק אם רוצה להוסיף מעבר לזמן בו מחויב – עליו לקבל את השבת באופן פעיל. בהמשך נראה שיש פוסקים שחלקו עליהם]

הנצי"ב נקט כשיטת הבית יוסף, שלפי הרמב"ם אין חיוב תוספת שבת כלל. אך הוא הסביר שהרמב"ם חלק רק על המשמעות הראשונה של התוספת, לא השנייה!

שו"ת משיב דבר חלק א סימן יח

שיטת הרי"ף והרמב"ם דאין דין תוספת כלל, ואפילו הכי יצא ... דלמדין מדכתיב בחג השבועות "וקראתם בעצם היום הזה", למעוטי מבעוד יום, שמע מינה דבכל שבת ויום טוב אפשר לקדש מבעוד יום נמי, ומתחיל החיוב מבעוד יום

הנצי"ב מסביר שלפי הרמב"ם אין חיוב לשבות ממלאכה לפני כניסת השבת, אך יש יכולת לקבל את השבת לפני זמנה. לכן גם הרמב"ם מודה שאם קיבל שבת לפני בין השמשות, קדושת השבת חלה, ויכול לקדש על היין.

אם כך למדנוהבחנה חשובה -

בחלק הראשון עסקנו במחלוקת אם תוספת שבת היא חיוב מדאורייתא או לא. עתה הגדרנו את המחלוקת. המחלוקת עסקה רק בשאלה האם יש חיוב לשבות ממלאכה מבעוד יום. אך, כפי שהסביר הנצי"ב, אין חולק שניתן להוסיף על השבת, ולמשוך את קדושתה לתוך יום ששי (החל מפלג המנחה, כמובן).

נעיין בעוד מספר השלכות שיש להקדמת כניסת השבת -

ב. סעודת שבת

לענין סעודת שבת היו שהחמירו שיסעד אחר צאת הכוכבים -

ספר חסידים סימן רסט

כיון שמבעוד יום גמר סעודתו יאכל לאחר צאת הכוכבים כדי שיעור

מדוע יש להחמיר בסעודה יותר מבקידוש?

ב"ח אורח חיים סימן תעב אות א

שאני קידוש דקאי על השבת, ויכול להוסיף על קדושתו, מה שאין כן באכילה דצריך שתהיה בלילה על כל פנים כ"כ מהר"ל מפראג ז"ל

המהר"ל ביאר שהקידוש תלוי ביכולתנו לקדש את השבת, ואילו האכילה צריך שתעשה ביום השבת עצמו האליה רבה ביאר את מקור החילוק –

אליה רבה סימן רסז ס"ק ב

לעני"ד הטעם דג' סעודות נלמוד [שבת קיז ע"ב] מתלתא 'היום', משמע יום שבת ממש בעינין ולא מתוספת

מקור חיוב שלוש סעודות בשבת הוא מחזרת התורה שלש פעמים על המילה "היום". אם כך, למדנו שהתורה הקפידה שהאכילה של סעודות השבת תעשה דווקא ביום השבת.

משנה ברורה סימן רסז ס"ק ה

כיון דקבל עליו שבת והוסיף מחול על הקודש, נחשב כשבת לענין זה דיכול לקדש ולאכול מיד, ויוכל לגמור סעודתו מבעוד יום. ויש חולקין וסוברין שיזהר למשוך סעודתו עד הלילה ויאכל כזית בלילה ... ולכתחלה נכון לחוש לדבריהם מעיקר הדין ודאי שניתן לעשות קידוש וסעודת שבת בזמן התוספת. ויש מקום להחמיר לאוכל כזית פת גם אחרי צאת הכוכבים.

ג. תפילת מנחה

חיוב תפילת המנחה חל בצהרי היום, ומסתיים בסופו של אותו היום. בדרך כלל סוף היום מוגדר בזמן השקיעה. האם אדם שקיבל תוספת שבת סיים כבר את היום הקודם, וממילא אין באפשרותו להתפלל מנחה?

מרדכי מסכת שבת פרק במה מדליקין רמז רצו

מי ששהה להתפלל מנחה וכבר ענה ברכו עם הקהל (מבעוד יום) הואיל וכבר עשהו קדש – שוב לא יעשנו חול להתפלל תפלה של חול, אלא ... מתפלל תפלת ערבית שתיים של שבת

המרדכי פסק שאחר שקיבל שבת, אין באפשרותו להתפלל מנחה. כדבריו פסק בשו"ע –

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רסג סעיף טו

מי ששהה להתפלל מנחה בערב שבת עד שקבלו הקהל שבת ... אם ענה וקבל שבת עמהם – אינו יכול להתפלל תפלת חול, אלא יתפלל ערבית שתיים

בטעם הדבר יש מקום להתלבט אם כוונתו שאחר שקיבל תוספת שבת איננו יכול להתייחס לזמן הנוכחי כיום ששי, ולהתפלל מנחה, או שכוונתו שמכיוון שכבר שבת, לא ניתן להתפלל מנחה של חול, וממילא אין לו אפשרות להתפלל תפילת חול. הפוסקים פסקו שהוא הדין לכל אופן של קבלת השבת –

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשל"ט) פרק מו סעיף ה

לא התפלל תפילת מנחה, וקיבל עליו את השבת – כבר אינו יכול להתפלל, גם אם יש עוד שהות לפני השקיעה, ויתפלל תפילת השלמה בערבית, דהיינו שיתפלל פעמיים תפילת העמידה של ליל שבת

לסיכום:

אמנם יש מצווה וחיוב להוסיף על השבת. אך האם הזמן הזה נחשב "שבת" לכל דבר ועניין?
א. קידוש וסעודת ליל שבת

במסכת ברכות (דף כ"ז עמוד ב') רב נחמן אמר בשם שמואל שניתן להתפלל ולעשות קידוש מבעוד יום. לכאורה המשמעות היא שניתן לצאת ידי חובת קידוש וסעודה בזמן התוספת. האור זרוע ציטט מבעלי התוספות, שביארו שתוספת שבת היא שבת מדאורייתא, ואין סיבה שלא יוכל לקיים את מצוות קידוש וסעודה בזמן התוספת.

כך יבארו בעלי התוספות. אך האם לשיטת הרמב"ם (לסוברים שלשיטתו אין תוספת שבת) אין יכולת לקדש עד חשיכה?

הנצי"ב הסביר שיש שתי משמעויות לדיון על תוספת שבת –

חיוב לפרוש ממלאכה לפני הגעת השבת.

יכולת למשוך את קדושת השבת לתוך יום ששי (החל מפלג המנחה, כאמור).

הנצי"ב הראה שלפי הרמב"ם אין חיוב לפרוש ממלאכה לפני בין השמשות, אך יש יכולת למשוך את קדושת השבת לתוך יום ששי, אם ירצה. גם השיטות הסוברות שאין חיוב להוסיף על השבת מודות שיש יכולת לעשות כך אם ירצה. לכן, גם לשיטת הרמב"ם, ניתן להקדים את בוא השבת ולקדש.
ב. סעודת שבת

בספר חסידים הביא חומרה שיש לאכול כזית חלה, אחרי צאת הכוכבים. המהר"ל ביאר שבתוספת השבת אנו מקדשים את החול בקדושת השבת, ולכן ניתן לומר קידוש בזמן הזה. מה שלא נכון לעניין חיוב האכילה. האליה רבה הביא את מקור הדבר – מכיוון שחיוב שלוש סעודות נלמד מהמילה "היום", משמע שהתורה הקפידה שהאכילה של השבת תעשה ביום השבת ממש.

הפוסקים הכריעו שוודאי שניתן לעשות קידוש וסעודה מבעוד יום, וטוב להחמיר לאכול עוד קצת אחרי צאת הכוכבים, אך אין בכך חובה.
ג. תפילת מנחה

המרדכי כתב שאחר שענה 'ברכו' עם הציבור מבעוד יום, קיבל שבת, וכבר איננו יכול להתפלל מנחה של חול. כדבריו נפסק בשו"ע. לא לגמרי ברור האם כוונתו שמאחר שקיבל על עצמו שהיום הבא התחיל, כבר איננו להתפלל את תפילת היום הקודם, או שמא מכיוון שכבר שבת, אין יכולת להתפלל תפילה של חול.

ד. אופן ההוספה

לעיל הובאו דברי הפוסקים –

חיי אדם חלק ב-ג (הלכות שבת ומועדים) כלל ה' סעיף ב'

אף על גב דנוהגין שאין מקבלין שבת אלא במזמור שיר או בברכו, מכל מקום לא תלוי בזה, דאפילו לא יתפלל כלל, מכל מקום כיון שהוא ערך חצי שעה קודם הלילה, ממילא חל עליו שבת ואסור במלאכה

שו"ת שבט הלוי חלק ז סימן כז

מן התורה – די בכל שהוא תוספת, ותוספת מיעוט זה אין צריך לקבל על עצמו בפירוש, כי החוב חל ממילא

מדברי החיי אדם ושבט הלוי עולה שאין חיוב לקבל את השבת באופן פעיל. ברוב דברי הראשונים לא מחכר חיוב לקבל את תוספת השבת באופן פעיל, וכן נקטו הפוסקים הללו. השבת חלה מאליה בזמן התוספת, ומאותה עת האדם מחויב לשבות ממלאכה. קבלת שבת במעשה דרושה רק אם רוצה להקדים את הכנסת השבת לפני הזמן הזה, כפי שלמדנו לעיל.
ברם היו פוסקים שחלקו על כך –

חינושי הריטב"א מסכת ראש השנה דף ט עמוד א'

תוספת זה אינו בדברים וביטול מלאכה בלבד אלא שיוסיפו בדברים של קדושה או בתפלה או בקידוש

וכך פסק בשש"כ –

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשל"ט) פרק מו סעיפים א-ב

... חייב אדם לקבל עליו את השבת ... מבעוד יום, ולפרוש מכל מלאכה אסורה ... קבלת שבת ויום טוב אינה על ידי פרישה ממלאכה גרידא, אלא היא נעשית על ידי דיבור, היינו שאומר בפה שמקבל עליו את השבת

הפוסקים חולקים האם יש חיוב לקבל את תוספת השבת באופן פעיל, או שמא אין חיוב שכזה, אלא מעת שמגיע זמן התוספת האדם מצווה לפרוש ממלאכה.

נברר מהן פעולות קבלת השבת. לפי החיי אדם ושבט הלוי – הפעולות בהן אדם מקבל על עצמו את תוספת השבת, לפי השש"כ – הפעולות שעל ידיהן האדם מקיים את מצוות קבלת תוספת השבת.

א. במחשבה – קבלה בלב

אדם הפסיק את אכילתו בערב יום הכיפורים, וגמר בלבו שלא לאכול עוד, האם החלטה זו מחייבת אותו שלא יאכל עוד?

הגהות מיימוניות הלכות שביתת עשור פרק א הלכה ו

אם גמר סעודתו וגמר בדעתו שלא לאכול עוד ועוד היום גדול פסקו התוספות שיכול לחזור ולאכול אם ירצה, אבל רבינו המחבר אסר וכן מהר"ם

ההגהות מיימוניות הביא מחלוקת בין בעלי התוספות האם החלטה זו מחייבת אותו שלא יאכל עוד. לפי המהר"ם עצם ההפסקה מחייבת, ואילו התוספות שהובא בהגהות מיימוניות חלק על כך, וכן הרא"ש –

רא"ש מסכת יומא פרק ח סימן כה

מפסיקין קודם השמשות להוסיף מחול על הקודש ואם הפסיק ועוד היום גדול מותר לאכול

וכך פסקו השולחן ערוך והרמ"א –

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנג סעיף א

אף על פי שאכל סעודה המפסקת, מותר לחזור ולאכול אלא אם כן קבל עליו בפירוש שלא לאכול עוד היום וקבלה כלל אינה קבלה, אלא לריך להוליוו בשפתיו
השולחן ערוך פסק שעצם ההפסקה לא מחייבת את תחילת הצום. והרמ"א הוסיף על כך שעד שיאמר שמתחיל לצום, לא מחויב בכך.
הב"ח פסק כמהר"ם –

ב"ח אורח חיים סימן תרח

כיון דרוב ניהוג שלנו אחרי מהר"ם והנמשכים אחריו – אין להקל. ועוד שכך דרש מהרי"ל, דלא כהגהות שלחן ערוך (הרמ"א) שכתב בסתם שאם קיבל בלב לא הוי קבלה

והגר"א כתב שדברי הרמ"א תמוהים, ואף הרא"ש לא התכוון לכך –

ביאור הגר"א אורח חיים סימן תקנג סעיף א

ודבריו תמוהין מאד ושגגה היא, דלא פליגי הפוסקים אלא בדעתו שלא לאכול, שמהר"ם וראבי"ה כתבו דאף כהאי גוונא אסור ... והפוסקים חולקים בזה אלא אם כן קיבל. אבל קבלה בלב לא מיירי ... לדידן קיימא לן דאף קבלה בלב סגי

הגר"א הסביר שהמחלוקת שהובאה בהגהות מיימוני עוסקת בשאלה האם עצם ההפסקה מחייבת. אך אם קיבל על עצמו בפירוש שמתחיל לצום – בודאי שמחויב להחלטה זו. אם כן, הרמ"א שכתב שלא מחויב עד שיציא בשפתיו 'לקח צעד' נוסף שאינו מחויב בראשונים, לכן הגר"א חלק עליו.

רבים מהפוסקים למדו ממחלוקת זו לעניין תוספת שבת, שמחשבת קבלת השבת מחייבת את האדם לשבות ממלאכה. וכך פסק בשש"כ –

שמירת שבת כהלכתה (מהדורה תשל"ט) פרק מו סעיפים א-ב

... חייב אדם לקבל עליו את השבת ... מבעוד יום, ולפרוש מכל מלאכה אסורה ... קבלת שבת ויום טוב אינה על ידי פרישה ממלאכה גרידא, אלא היא נעשית על ידי דיבור, היינו שאומר בפה שמקבל עליו את השבת. אמנם, גם אם לא הוציא בשפתיו, אלא רק גמר בלבו לקבל את השבת – הרי זו קבלה, ויפרוש מכל מלאכה אסורה.

ראשית שימו לב לכך שהשש"כ, שלא כחיי אדם ושבת הלוי, פסק שיש מצווה לקבל את תוספת השבת עליו במפורש, גם אם מקבל שבת בזמן שמצווה לפרוש ממלאכה בלאו הכי.
כיצד מבצע את הקבלה הזאת? לכתחילה – בדיבור (ועל כך נלמד בהמשך), אך גם אם חשב בלבו שמקבל את השבת – יפרוש מכל מלאכה, כשיטת המהר"ם שנקטו רוב הפוסקים ביחס לקבלת תענית.

ב. תקיעות

הברייתא במסכת שבת מתארת את דרך הכנסת השבת בעבר הרחוק –

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לה עמוד ב

תנו רבנן, שש תקיעות תוקעין ערב שבת: ראשונה להבטיל את העם ממלאכה שבשדות, שניה - להבטיל עיר וחנויות, שלישית - להדליק את הנר, דברי רבי נתן. רבי יהודה הנשיא אומר: שלישית לחלוץ תפילין. ושוהה כדי צליית דג קטן, או כדי להדביק פת בתנור, ותוקע ומריע ותוקע ושובת

רש"י מסכת שבת דף לה עמוד ב

שש תקיעות - אף התרועות במנין, דסדר שלהן תקיעה תרועה ותקיעה להבטיל ממלאכה שבשדות - ויהא להן שהות ליכנס לעיר

להבטיל העיר - ממלאכה

והחנויות - ממקח וממכר

לחלוץ תפילין - והדלקת נר ברביעית

להדביק פת בתנור - ועדיין יש שהות כדי שיקרמו פניה, שהיו ממהרים התקיעות כדי להוסיף מחול על הקדש

ותוקע ומריע ותוקע - הרי שש

ושובת - חל שבת עליו

מדברי רש"י האחרונים נראה שהתקיעה האחרונה היא קבלת תוספת השבת הציבורית. בתקיעה זו התכוונו לקבל שבת.

ג. תפילת כניסת שבת

רבינו יואל (מבעלי התוספות) התייחס למציאות בה אין תקיעות -

מרדכי מסכת שבת פרק במה מדליקין רמז רצ

פסק ר' יואל ... עניית ברכו – כתקיעת שופר הוא, וקודם ספק חשיכה היו מקבלין שבת ותוקעין, כדי להוסיף מחול על הקדש

רבינו יואל פסק שעניית 'ברכו' בתפילת ערבית משמעותה קבלת תוספת שבת. דבריו מבוססים על הנחת בעלי התוספות, שהתחילו תפילת ערבית מבעוד יום. המנהג הרווח בימינו הוא להתחיל את תפילת ערבית אחרי צאת הכוכבים, אם כך ברור שאז אין בכך הוספה מחול על הקודש!

לכן פסק המחבר בב"י -

בית יוסף אורח חיים סימן רסא (אות ד)

נראה דלדידן מכי אמר מזמור דשבת קבליה לשבת עליה

משנה ברורה סימן רסא ס"ק לא

וכתב בספר דרך חכמה דהוא הדין במקומות שנוהגין לומר לכה דודי ומסיימין בואי כלה הוי קבלת שבת ממש חשוב לציין שברוב הקהילות המקבלות שבת סביב השקיעה (ולא סביב פלג המנחה) מגיעים ל"לכה דודי" ול"מזמור שיר ליום השבת" הרבה אחרי השקיעה, ואין בכך תוספת שבת.

❖ הרחבות – אם המנהג הוא לא לפרוש ממלאכה עד ערבית

ד. הדלקת נרות

נהוג שאף הדלקת נרות תיחשב לקבלת שבת. נעסוק בכך בשיעור 29, שיעסוק בהלכות הדלקת נרות.

רבנות – סימן רס"א רס"ז

סיכום

מקור ותוקף חיוב תוספת שבת

במסכת ראש השנה (דף ט) חלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא מהו מקור החיוב להוסיף מהחול על הקודש. הראשונים חלקו האם הלכה זו התקבלה, ומהו תוקפה – לפי הרי"ף והרא"ש ועוד ראשונים רבים – תוספת מחול על קודש, בכל השבתות והחגים, היא מצווה דאורייתא. וכך נראה שפסק בשו"ע אליה רבה ופוסקים נוספים רבים. לפי המאירי – כל דיני תוספת מחול על קודש הם דרבנן בלבד. בשיטת הרמב"ם ראינו שלוש דעות –

1. מ"מ, בית יוסף – לפי הרמב"ם אין חיוב תוספת שבת כלל.
2. לבוש, ביאור הלכה – לפי הרמב"ם תוספת שבת מדרבנן.
3. רדב"ז (ויתכן שגם אליה רבה) – לפי הרמב"ם תוספת שבת מדאורייתא.

הזמן הראוי לתוספת שבת

מהמסופר במסכת ביצה (דף ל' עמוד א') משמע שיש זמן מוגדר לתוספת מחול על הקודש. בעלי התוספות למדו מכאן שיש זמן מינימלי שחובה להוסיף, אך העירו שלא יודעים בדיוק מהו. היראם כתב שאין הגדרה לזמן, אלא צריך להוסיף זמן ניכר לפני השקיעה, וכך פסק בשולחן ערוך. ללא להיכנס באריכות למחלוקת הראשונים הגדולה אודות זמני שקיעה וצאת הכוכבים לפי ההלכה – הדעה המקובלת היא שהשקיעה הנראית לעינינו, הקודמת לצאת הכוכבים בכ-18 דקות, היא השקיעה שממנה כבר יש ספק האם היום הבא התחיל. הראשונים כתבו שבהכרח זמן התוספת צריך לקדום לזמן זה. לכן כתבו החיי אדם, המשנה ברורה ועוד פוסקים שיוסיף כחצי שעה לפני צאת הכוכבים (כעשר דקות לפני השקיעה). לפי היראים זמן השקיעה היא 18 דקות לפני השקיעה הנראית לעינינו. לכן כתבו המשנה ברורה והש"כ שעדיף לפרוש כעשרים דקות לפני השקיעה הנראית לעינינו. וזהו הזמן שמקובל בעם ישראל לקבוע כזמן הדלקת הנרות.

ממתי אפשר לקבל שבת?

ברא"ש, שולחן ערוך ומשנה ברורה מבואר שהזמן המוקדם ביותר לקבלת שבת הוא החל מפלג המנחה (שעה ורבע זמניות לפני השקיעה).

חשוב להעיר שפלג המנחה טומן בחובו שתי נפקא מינות שונות –

1. מבחינת דיני תפילה – אי אפשר להתפלל ערבית מבעוד יום אלא אם כן מתפלל מנחה לפני פלג המנחה.
 2. מבחינת הלכות תוספת שבת – הזמן המוקדם ביותר לתוספת שבת הוא פלג המנחה.
- חשוב לציין שהנושאים הם שונים. המשמעות היא שניתן להתפלל מנחה קודם ובסמוך לפלג, ולקבל שבת חצי שעה אחרי הפלג, או בכל זמן אחר לפני השקיעה.

גדר התוספת

אמנם יש מצווה וחיוב להוסיף על השבת. אך האם הזמן הזה נחשב "שבת" לכל דבר ועניין?

- א. קידוש וסעודת ליל שבת
- במסכת ברכות (דף כ"ז עמוד ב') רב נחמן אמר בשם שמואל שניתן להתפלל ולעשות קידוש מבעוד יום. לכאורה המשמעות היא שניתן לצאת ידי חובת קידוש וסעודה בזמן התוספת. האור זרוע ציטט מבעלי התוספות, שביארו שתוספת שבת היא שבת מדאורייתא, ואין סיבה שלא יוכל לקיים את מצוות קידוש וסעודה בזמן התוספת.
- כך יבארו בעלי התוספות. אך האם לשיטת הרמב"ם (לסוברים שלשיטתו אין תוספת שבת) אין יכולת לקדש עד חשיכה? הנצי"ב הסביר שיש שתי משמעויות לדיון על תוספת שבת –
1. חיוב לפרוש ממלאכה לפני הגעת השבת.
 2. יכולת למשוך את קדושת השבת לתוך יום ששי (החל מפלג המנחה, כאמור).
- הנצי"ב הראה שלפי הרמב"ם אין חיוב לפרוש ממלאכה לפני בין השמשות, אך יש יכולת למשוך את קדושת השבת לתוך יום ששי, אם ירצה. גם השיטות הסוברות שאין חיוב להוסיף על השבת מודות שיש יכולת לעשות כך אם ירצה. לכן, גם לשיטת הרמב"ם, ניתן להקדים את בוא השבת ולקדש.
- ב. סעודת שבת.

בספר חסידים הביא חומרה לאכול אחרי צאת הכוכבים. המהר"ל ביאר שבתוספת השבת אנו מקדשים את החול בקדושת השבת, ולכן ניתן לומר קידוש בזמן הזה. מה שלא נכון באכילה. האליה רבה הביא את מקור הדבר – מכיוון שחיוב שלוש סעודות נלמד מהמילה "היום", משמע שהתורה הקפידה שהאכילה של השבת תעשה ביום השבת ממש.

הפוסקים כתבו שודאי שניתן לעשות קידוש וסעודה מבעוד יום, וטוב להחמיר לאכול עוד קצת אחרי צאת הכוכבים, אך אין בכך חובה.

- ג. תפילת מנחה

המרדכי כתב שאחר שענה על 'ברכו' של הציבור מבעוד יום, קיבל שבת, וכבר לא יכול להתפלל מנחה של חול. כדבריו נפסק בשו"ע. לא לגמרי ברור האם כוונתו שמאחר שקבע שהיום הבא התחיל, כבר אין יכולת להתפלל את תפילת היום הקודם, או שמא מכיוון שכבר שבת, אין יכולת להתפלל תפילה של חול.

אופן ההוספה

למדנו אודות שתי משמעויות למושג תוספת שבת:

1. איסורי השבת (או חזג) מתחילים זמן מה קודם השקיעה.
 2. ניתן לקבל שבת עוד קודם לכן, החל מפלג המנחה.
- רוב הראשונים לא הזכירו חובה לעשות פעולה בכדי לקבל את תוספת השבת. לפי השיטות הללו, איסורי המלאכה חלים מאליהם בזמן התוספת. כך פסקו החיי אדם ושבת הלוי. הריטב"א כתב שיש חובה לקבל את השבת בדיבור או במעשה, וכך פסק בשש"כ.
- כיצד יש לקבל את השבת (לפי השש"כ – בזמן הקבלה, לפי רוב הפוסקים – אם חפץ להקדים את הכנסתה)?
- א. במחשבה – קבלה בלב
- בעלי התוספות חלקו אם אדם שסיים את הסעודה המפסקת בערב יוה"כ, וגומר בדעתו שלא יחזור לאכול, יכול לשנות את דעתו, ולחזור ולאכול. לפי המהר"ם אסור, ולפי הרא"ש מותר. השו"ע פסק כרא"ש, והרמ"א הוסיף שקבלה בלב אינה קבלה, אם לא קיבל בדיבור.
- הב"ח חלק על פסיקתם, ופסק כמהר"ם.

והגר"א חלק על הרחבתו של הרמ"א. לדבריו, בעלי התוספות חלקו רק אודות אדם שסיים את סעודתו, אך לא הייתה בדעתו המחשבה שמעתה מקבל עליו את הצום. אך מי שגומר בלבו שמעתה הוא מתחיל לצום – מחויב למחשבה זו לכולי עלמא, גם אם לא אמר זאת בפיו!

הש"כ (שסבור שיש מצווה לקבל את השבת בזמן איסור מלאכה) פסק שלכתחילה יאמר בפה, אך גם אם התכוון בדעתו – מחויב למחשבה זו. כאמור, ליתר הפוסקים הנפקא מינה אינה באיזה אופן חובה לקבל שבת (שהרי לשיטתם אין חובה שכזו), אלא רק לעניין בחירתו לקבל שבת טרם הזמן. ואם התכוון לשבות ממלאכה – לפי רוב הפוסקים הנ"ל חייב לשבות מעתה.
ב. תקיעות

במסכת שבת (דף לה עמוד ב) מובא המנהג הקדום לתקוע בשופר בכדי להכין את העם לשביתה ממלאכה. רש"י פירש שבתקיעה האחרונה קיבל שבת.

ג. תפילת כניסת שבת

רבינו יואל כתב שעניית ברכו של תפילת ערבית – כמוה כתקיעת השופר, ומקבלים בה את השבת. ברוב קהילות עם ישראל בימינו אומרים 'ברכו' אחרי השקיעה, ולכן כתבו הפוסקים שאנו מקבלים שבת באמירת "לכה דודי", "בואי כלה", או "מזמור שיר ליום השבת".

ד. הדלקת נרות

האם מקבלים שבת בהדלקת נרות? בכך נעסוק בשיעור 29.

פתחנו את סדרת השיעורים העוסקת בכבוד ועונג שבת. בשיעור זה למדנו על תוספת שבת. בשיעור הבא נתחיל את דיני הדלקת נרות.